

тоталітарного за багатьма своїми параметрами» [9, с. 42].

Усвідомлюючи подібні труднощі авторський колектив знайшов певний вихід із ситуації, подивившись на цю складну тему через зріз виділеного кола проблем, які, на нашу думку є 1) малодослідженими; 2) концептуально значимими. При цьому застосовувались ряд методологічних підходів, як вже класичних, наприклад, феноменологічний, так і нових, зокрема, синергетичний, постколоніальний та ґендерний.

1. *Арендт Х.* Люди за темних часів. – К.: Дух і Літера, 2008. – 320 с. 2. *Булатов М. О.* Світогляд // Філософський словник. – К.: Стило, 2009. – 575 с. 3. *Гаєрилішин Б.* До ефективних суспільств: Дороговкази у майбутнє: Доповідь Римському клубові. – Вид. 3-тє, доповн. – К.: Унів. вид-во Пульсари, 2009. – 245 с. 4. *Жижек С.* Дразливий суб'єкт: відсутній центр політичної онтології. – К.: ППС – 2002, 2008. – 510 с. 5. *Киселев Г. С.* «Тайна прогресса» и

возможность истории // Вопросы философии. – 2009. – № 2. – С. 3–19. 6. *Михальченко М.* Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? – К: Институт социологии НАНУ, 2001. – 440 с. 7. *Мотрошилова Н. В.* О современном понимании гражданского общества // Вопросы философии. – М. – 2009. – № 6 – С. 12–32. 8. Національна ідея і соціальні трансформації в Україні: Монографія. – К.: Український Центр духовної культури, 2005. – 328 с. 9. *Пахльовська О.* Міжнародний контекст української проблематики // Універсум. – № 11–12. – 2009. – С. 5, 41–42. 10. *Талько Т.* Рефлексивно-антропологічні засади дослідження українського образу світу // Українознавчий альманах. Вип. 1: Український образ світу: особливості у світовому контексті. – К.: Київський ВПЦ «Університет», 2009. – С. 85–87. 11. Феномен соціоприродних систем. Світоглядно-методологічні нариси. Монографія. – К.: ПАРАПАН, 2009. – 284 с. 12. *Яковенко Н.* Історія України не є часом втрачених можливостей // Сучасність. – № 10. – 2009. – С. 3–14. 13. *Яцків Я.* Ми втрачаємо необхідний «фільтр» – мораль // Універсум. – № 11–12. – 2009. – С. 43–44.

Тетяна Ємець

Становлення українознавства як вияв процесу націєтворення

Українське націєтворення мало складні періоди в своїй історії, включно із негативними трансформаціями. В статті проаналізовано історію українського націєтворення через дослідження розвитку науки «українознавство».

The creation of the Ukrainian nation had difficult periods in its history including its negative transformations. The history of the Ukrainian nation's creation through the research of the development of the Ukrainian studies is analyzed in the article.

Попри періоди бездержавності, попри процеси асиміляції, національна самосвідомість як унікальний феномен духовного життя українського народу ще раз в новітній українській історії довела свою життєздатність. Зараз, в роки після здобуття українцями державності, коли націєтворення стало реальним фактором суспільних змін, вивчення чинників формування та напрямів еволюції національної ідентичності українців є актуальною темою наукових досліджень.

О. Бочковський писав: «Націю символічно можна порівняти з річкою, береги якої викликають ілюзію тривкості форми, але яка вічно пливе, змінюючи своє русло» [2, с. 11]. Послідовні перетворення національної ідентичності в процесі формування української нації, трансформації українського соціуму є предметом дослідження багатьох галузей сучасної української гуманітаристики. Чільне місце серед різноманітних напрямів аналізу займає українознавство. Вивчення ґенези українознавчих досліджень, а саме, появи та розвитку галузі науково-

го пізнання «українознавство» дозволяє залучити широке коло історичних матеріалів щодо подій, постатей та інституцій, пов'язаних зі становленням українознавства як науки та українським націєтворенням загалом. Становлення українознавства в такому ракурсі виступає конкретним виявом трансформаційних процесів в українському соціумі.

Однією із засад дослідження трансформаційних процесів в українському соціумі є принцип дотримання конкретно-історичного підходу. Просторово-часовий вимір такого аналізу відповідає інтегративності українознавства.

Досліджуючи ґенезу українознавства, перш за все слід зазначити, що процес виникнення та удосконалення українознавчих досліджень тісно переплетений із процесом самоідентифікації українців. Сучасні українознавці наголошують на тому, що поява і теоретичне осмислення українознавчих студій як окресленого кола тем у рамках гуманістичних наук пов'язане з формуванням української ідентичності (В. Крисаченко, О. Мостяєв), тобто, пробуджен-

ням інтересу спільноти до своєї історії, території, своєрідності національного буття, та є виявом самоусвідомлення народу (Я. Ісаєвич).

Загальноновизнаного підходу до етапізації процесу формування українознавства як галузі наукового пізнання дотепер не вироблено. Деякі дослідники шукають елементи українознавчих розвідок, починаючи з часу Київської Русі (П. Кононенко, І. Крип'якевич). Інші вчені наполягають на аналізі кінця XIX – початку XX століть (Я. Ісаєвич, В. Крисаченко, О. Мостяєв). Позиція останніх обґрунтовується тим, що саме в цей період набув оформлення процес українського націєтворення.

О. Бочковський, який зробив значний внесок в історико-філософське осмислення світового націєтворчого процесу, наголошував, що процес становлення модерної української нації відбувався одночасно зі становленням інших європейських націй. Він підкреслював, що в царській Росії національні дослідження започатковували українці. Мотивом «зацікавлення національною справою» стало те, що «наукова теорія мала підсилити і виправдати національно-визвольну практику й змагання... народів, які у XIX столітті національно прокинулися і були втягнені у вир всеєвропейського національного ренесансу» [2, с. 27].

Підтримують цю позицію і сучасні українознавці В. Крисаченко та О. Мостяєв, які зазначають, що «європейські націоспецифічні науки [виникли] як елемент національного відродження та раціонального системного осмислення національного буття. Це допомогло інтелектуальній еліті усвідомити місце свого народу у тій чи іншій культурно-цивілізаційній спільноті та у світі у цілому» [10, с. 11].

Перебіг процесу становлення української нації обумовлений особливостями української етнокультури, до яких український філософ А. Бичко відносить «послідовне знищення національної самостійності України, «всмоктування» інтелектуального потенціалу державами-поневолювачами (спочатку Польщею, потім Росією), [що] сприяло виробленню орієнтації на народну творчість» [1]. На цю ж особливість українського націєтворення вказує також історик І. Лисяк-Рудницький, який пише як про відсутність «тягlosti» в українській історії через втрату державності, так і про знищення носіїв високої культури – української еліти, яка «в першу чергу падала під ударами ворожих сил та несприятливих обставин» [11, с. 145]. В таких умовах здатною до збереження само-

бутності виявилася лише народна культура, в осерді якої й творились підвалини для подальшого національного становлення.

Але народна культура здатна була, передовсім, зберегти, «законсервувати» здобутки. І. Лисяк-Рудницький писав: «В українській історії консерватизм, як стихійна духовна настанова великої частини суспільства, відіграв визначну роль і виявився у міцному збереженні рідної мови, віри, звичаїв і обрядів, традиційних форм родинного й громадського життя. Така настанова допомогла зберегти українську національну ідентичність в умовах бездержавності й чужоземних окупацій» [12, с. 125].

Для подальшого ж розвитку потрібна була еліта, яка спрямувала би та очолила трансформації. Видатний український історик та суспільний діяч М. Грушевський писав про те, що численні несприятливі історичні події заважали нормальному перебігу становлення української державності та розвитку національної культури. Та, не дивлячись на всі перепони, формування української нації не припинялось: якщо не в сфері державотворення, в періоди поневолення нашої землі різноманітними загарбниками, то в культурницькій сфері становлення самосвідомості українців все-таки відбувалося. На думку М. Грушевського, українське духовне відродження розпочалося в Західній Україні у XVI ст. як закономірне продовження західних реформаційних інтелектуальних і соціальних рухів XIV–XV ст. «Зріст західноукраїнських міст, викликаний першими успіхами торговельного капіталізму, утворив ту соціальну верству, котра могла сприяти і використати ці відродженчеські гасла» [4, с. 357]. Це були галицькі інтелігенти, переважно духовенство.

Пізніше, на початку XVII ст., через спротив феодалізму Польщі, центр українського відродження перемістився до Києва, де відродження культурних та історичних традицій відбувалося завдяки козацтву. Спільниками козацтва стали нащадки давніх українських родів, які вели свій родовід від династій княжої Русі. Вони намагалися боротися із вимиранням та спольщенням, відроджуючи традиції княжого меценатства в освіті й релігії.

Становлення суто наукових досліджень в Києві на початку XVII ст. відбувалося в основному в Києво-Печерській Лаврі, де, на той час, сконцентрувались духовні сили української спільноти, де перебували мислителі та просвітители, які мали в своєму розпорядженні бібліотеку та друкарню. Печерські ченці ство-

рили Братський монастир та організували Братську школу. При підтримці козацтва і шляхти Київське братство, засноване у 1615 р., взяло на себе обов'язок збереження української культури, насамперед, виховання та навчання молоді. Навколо Братської школи, пізніше навколо Києво-Могилянської академії гуртувалося все культурне життя Києва. Світська інтелігенція переважно складалася із випускників Академії. До середини XVIII ст. в монастирях та парафіях сформувався значний осередок вченого духовенства, який став підґрунтям культурного життя в наступні роки.

М. Грушевський наголошував на тому, що історичні умови, на жаль, уповільнювали остаточно «кристалізацію» поняття української окремішності, тому, відповідно, ідея дослідження України та українського народу в його цілості не акцентувалась у наукових розвідках. Та, не зважаючи на несприятливі умови, все ж з'являлися твори, які вже можна було означити, як літописи українського життя. Зокрема, Львівський літопис першої половини XVII ст., Хроніка Феодосія Софоновича та інші. У Західній Європі також з'являються публікації, які можна назвати «українознавчими» – найвідомішим є «Опис України» Г. Л. де Боплана. Як робить висновок Я. Ісаєвич, «українознавчі дослідження в сучасному розумінні слова зароджуються на межі XVIII–XIX ст., значною мірою внаслідок зацікавлення освічених кіл Лівобережної України миналим Гетьманщини» [6, с. 271].

У більшості своїй такі розвідки були аматорськими. Професійна наука була малорозвиненою та підпорядковувалась вимогам імперської ідеології. Один із найвідоміших сучасних освітніх та наукових закладів в Україні – Київський національний університет імені Тараса Шевченка – до 1860-х рр. не мав значного наукового та культурного значення. Це був провінційний навчальний заклад. Загалом, влада, проголошуючи наміри боротися «проти польщизни і католицтва», насправді «провадила антиукраїнську політику» [4, с. 357]. Прагнення досліджувати власні проблеми та свою історію місцева інтелігенція вимушена була реалізувати в різних наукових товариствах та комісіях і комітетах. Але навіть перелік таких українознавчих інституцій уже свідчить про силу відроджуваного національного самоусвідомлення. У 1836 р. було засновано «Комитет для изыскания древностей». У 1843 р. він був замінений «Временною Комиссиею для разбора древних актов». У 1851 р. було створено «Ко-

миссию для описания губерний Киевского учебного округа». Збиранням і вивченням матеріалів з історії України та української культури займалися Церковно-археологічне товариство при Київській духовній академії, засноване у 1872 р., Історико-філологічне товариство при Харківському університеті, засноване у 1877 р. У 1869 р. у Російському географічному товаристві почала працювати «Експедиция в Юго-Западный край», де активну збирацьку діяльність провадив П. Чубинський. Згодом, у 1873 р., виник київський відділ Географічного товариства. Але у 1876 р. його діяльність було припинено через українське спрямування. Історичне товариство імені Нестора Літописця, затверджене у 1873 р. мало «характер суто офіційний і підкреслено “общерусский”» [4, с. 351], як писав М. Грушевський. Щоправда, з 1877 р. по 1887 р., коли його очолювали О. Котляревський та В. Антонович, товариство в межах лояльності до офіційної влади провадило українознавчі дослідження.

М. Грушевський вважав діяльність української та українофільської київської громадськості набагато більш продуктивнішою, ніж роботу офіційних комісій. М. Грушевський писав, наприклад, що коли у 1888 р. історичний місячник «Киевская старина» (1882–1907) перейшов у розпорядження Київської Громади, він став не тільки українознавчим виданням, а й справжнім науково-дослідним осередком.

Велике значення для розвитку українознавчої фактажевої бази даних мала діяльність численних церковно-археологічних і архівно-краєзнавчих товариств в губернських містах Наддніпрянської України, а також Товариства дослідників Кубані в Катеринодарі. Слід наголосити, що серед засновників і членів таких товариств були не лише українські патріоти, а й ті краєзнавці, для яких не був істотним загальноукраїнський контекст місцевої історії. Цензурними умовами, а частково й рівнем національної свідомості членів названих товариств можна пояснити вживання в більшості публікацій, які фактично були українознавчими, таких термінів як «малоруський», «малоросійський», або просто «руський». Попри це, як вважає Я. Ісаєвич, сам факт заснування, наприклад, у 1843 р. в Києві Археографічної комісії став «першим істотним кроком у напрямі державної інституалізації українознавства» [6, с. 273]. Хоча Комісія діяла при генерал-губернаторові й мала на меті обґрунтувати урядову політику, всі її

документальні публікації були присвячені історії України.

Зусиллями прихильників української культури українознавство започатковувалось і в освітній сфері. У вищих навчальних закладах з'являлись кафедри, які можна вважати українознавчими: з 1849 р. у Львівському, з 1875 р. у Чернівецькому університетах було впроваджено викладання української мови й літератури.

Посилення утисків української культури в Російській імперії у другій половині XIX ст. призвело до переміщення осередків українознавчої роботи на Західну Україну. В тій частині України, що належала тоді до Австро-Угорської імперії, діяли більш ліберальні закони. Там науковий поступ не нищився так брутально і безжально як в Російській імперії. У Львові в 1873 р. було засновано літературне Товариство імені Шевченка, згодом – Наукове товариство імені Шевченка. Я. Ісаєвич назвав НТШ «загальноукраїнською науковою інституцією, національною не лише за змістом діяльності, а й за всіма формальними ознаками... Перетворення його в 1893 р. з літературного в наукове слід вважати зламним етапом у процесі інституалізації українознавства. З'явилась нарешті установа, яка взяла на себе організацію систематичних досліджень у всіх головних галузях українознавчих студій і заповнення прогалін в дотеперішніх знаннях про Україну» [6, с. 273].

Складна історія діяльності НТШ у Львові є ілюстрацією історії становлення науки «українознавство» в умовах бездержавності нації. Товариство існувало в значній мірі завдяки фінансовій підтримці громадськості. У січні 1940 р. його було ліквідовано радянською владою. Але діяльність НТШ відновилась завдяки тому, що серед сотень тисяч емігрантів з України в роки Другої світової війни було багато дійсних членів НТШ. Одним із перших з ініціативою відродження діяльності НТШ в еміграції виступив В. Кубійович. Це сталося 30 березня 1947 р. у м. Мюнхені. Після масового переїзду українських емігрантів до Північної Америки, у США та Канаді, а також у Австралії були відкриті філії НТШ. Європейський центр НТШ у 1951 р. перемістився до Франції, у містечко Сарсель, на північній околиці Парижу. Уже в перші роки незалежності діяльність НТШ в Україні було відновлено.

На початку XX ст. продовжувачем традицій НТШ стало Українське наукове товариство в Києві.

Після послаблення імперського тиску в Росії, внаслідок революції 1905 р., у Наддніпрян-

ській Україні активізувалось національно-культурне відродження та розвиток українознавчих досліджень. В 1907 р. у Києві засновано за зразком НТШ Українське наукове товариство. Головою Товариства було обрано М. Грушевського. Статут УНТ розроблений ініціативною групою співробітників журналу «Киевская старина». На думку В. Онопрієнка, в УНТ переважала «гуманітарна тематика, яка визначила і наступну структуру українознавчих досліджень, зокрема постановку у 20–30-ті роки в Академії наук України комплексних досліджень природи і людини. Гуманітарна тематика досліджень сприяла розвитку національної самосвідомості і обґрунтуванню підвалин української культури» [13, с. 116]. Пізніше, в роки посилення ідеологічного тиску радянської системи, гуманітарна спрямованість роботи НАНУ була замінена орієнтацією на прикладні дослідження, особливо у сфері, причетній до функціонування військово-промислового комплексу економіки.

Українське наукове товариство в Києві уже з перших років існування вважало своїм головним завданням українізацію науки. З початком Першої світової війни діяльність УНТ припинилася, але після Лютневої революції 1917 р. була відновлена. В той період бурхливого розквіту зазнало все національно-культурне життя України. Це можна вважати підтвердженням неперервності українського культурного розвитку навіть за часів жорстоких репресій проти всього українського. Наукова діяльність не лише набула національного забарвлення, але й значно прискорилося в розвитку, що є свідченням важливості і значущості фактору вільного національного розвитку для загального прогресу та цивілізаційного поступу. Наукова робота на початку XX ст., в умовах посилення ліберальності в суспільному житті Російської імперії, з малоросійської, українофільської почала перетворюватися на суто українську, здатну впливати на національне життя, розвивати українську культуру.

Загалом, Наукове товариство імені Шевченка у Львові та Українське наукове товариство в Києві мали завданнями не лише підготовку наукових кадрів і організаційних форм для розвитку сучасної української науки та створення національної академії наук, але й виконували очільницьку місію в українському націєтворенні. Найважливішим завданням була українізація суспільного життя. Частково реалізувати ці прагнення вдалося лише після Лютневої революції 1917 р. Тимчасовий уряд, на вимогу

Центральної Ради, в межах загальної демократизації суспільного життя видав розпорядження дозволити у повітах та волостях, де більшість становлять українці, відкривати українські школи і, таким чином, розпочав українізацію освіти та науки в Україні. Після втрати Тимчасовим урядом влади естафету українізації підхопила Центральна Рада. Пізніше, за Гетьманату, українізація не припинялася, не дивлячись на прихований спротив існуючого режиму. Після встановлення влади Директорії українізація знову посилювалась. Навіть прихід до влади більшовиків не здатен був одразу зупинити цей процес. В рамках «коренізації» українізація продовжувалась до 1933 р.

Отже, слід зауважити, що українське націєтворення, загалом, та процес формування українознавства, зокрема, не завжди мали поступальне спрямування. Д. Дорошенко з боєм відзначав, що українознавство, як наука, рідко коли перебувало у сприятливих умовах для свого розвитку [5].

Характерною прикметою процесу становлення українознавства як науки у ХХ ст. стали довгі періоди припинення не лише поступального розвитку, але й існування цієї науки в Україні. Національна еліта цілеспрямовано винищувалась тоталітарною імперською владою, особливо в роки панування радянської влади. Народні маси також зазнали величезних людських втрат в роки голодомору. Принцип спадкоємності не міг бути реалізованим, адже в роки панування комуністичної ідеології перервався процес послідовних змін українського соціуму. Переслідувався розвиток всього національно самобутнього, а натомість – насаджувалась консервація ідеологічно вивічених проявів існування національного соціуму, заохочувалась так звана «шароварщина», що призводило до деградації національної культури, тобто відбувалась негативна трансформація.

Поступ українського націєтворення у цей складний час продовжувався завдяки зусиллям численних представників української діаспори. Визначальним у цьому стало те, що друга і третя хвилі української еміграції були, на відміну від першої, не економічними, а політичними. Об'єднуючими чинниками для української діаспори стали релігійні та політичні переконання. Саме ідейна згуртованість дозволила українцям закордоння довгий час успішно опиратися асиміляції. Але завданнями української діаспори були не лише взаємодопомога та спротив асиміляції, а й продовження націо-

нальної розбудови, яка в окупованій радянською владою Україні жорстоко придушувалась.

Після проголошення незалежності держави Україна, наука «українознавство» нарешті отримала можливість розвиватись й у материковій Україні.

У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка було організовано Інститут українознавства, нині це – Центр українознавства філософського факультету. Міністерство освіти і науки України також започаткувало Науково-дослідний інститут українознавства. У Львові було відкрито Інститут народознавства, а Академічний інститут суспільних наук реорганізовано в Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича. Кафедри українознавства створено в багатьох вищих навчальних закладах. При цьому Я. Ісаєвич критично зауважує, що «необхідність мати в навчальних планах ВНЗ українознавство аргументують недостатністю наявних у планах годин для окремого викладання головних українознавчих дисциплін» [6, с. 275]. Цим він підкреслює, що українознавство не співмірне механічній сумі різногалузевих знань про Україну.

Реалізувати конкретно-історичний підхід у дослідженні українського націєтворення можливо також і через аналіз розвитку українознавства шляхом висвітлення здобутків визначних представників цього напрямку наукових досліджень. Адже це дозволяє використовувати надзвичайно широкий масив матеріалів, що стосуються як спадщини цих постатей, так і особливостей епохи їхньої діяльності. Крім того, компаративістський аналіз позицій вчених-українознавців минулого дає можливість прискорити становлення методологічної бази сучасного українознавства як галузі наукового пізнання.

Даній проблематиці присвячені праці дослідників з різних наукових сфер. Для розвитку історіографії українознавства багато зробив історик Я. Калакура [7]. Етнополітолог О. Гринів в своїй концепції націоналізму використав аналіз позицій видатних діячів української культури [3]. Філософ В. Крисаченко долучив до наукового обігу численні українознавчі праці від найдавніших джерел до сьогодення [8; 9].

У сучасному націєтворенні місце гуманітаристики має стати визначальним. Українознавство як складова української гуманітаристики може і повинно зайняти чільне місце у цьому процесі. Особливо зараз, у зв'язку з проблемою подолання спадку тоталітарної радянської

ідеології та формуванням модерної української нації.

Але, слід зауважити, що як галузь наукового пізнання українознавчі дослідження не можуть обмежуватись лише націєтворчими проблемами. Виходячи на рівень світової науки українознавство сприятиме входженню української спільноти до світового культурного простору.

1. Бичко А. Культурна матриця української ментальності // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – С. 88. 2. Бочковський О. Вступ до націології. – К.: «Генеза», 1998. – 144 с. 3. Гринів О. Українська націологія: ХІХ – початок ХХ століття. Історичні нариси. – Львів: Світ, 2005. – 288 с. 4. Грушевський М. Три академії // Хроніка – 2000. Український культурологічний альманах. – К.: Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2002. – Вип. 49/50. – С. 346–362 5. Дорошенко Д. Розвиток науки українознавства у ХІХ – на початку ХХ ст. та її досягнення // Українознав-

навство. Хрестоматія. Кн. 2. – К., 1997. – С. 305 6. Ісаєвич Я. Українознавство – україністика – українські студії: термінологія, обсяг, суспільний контекст // Покликання університету: 36. наук. пр. / Відп. ред. О. Гомілко. – К.: РІА «Янко»; «Веселка», 2005. – С. 266–278 7. Калакура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій. – К.: Генеза, 2004. – 496 с. 8. Крисаченко В. С. Українознавство: Хрестоматія-посібник: У 2 кн. Кн. 1 / Передмова П. П. Кононенка. – К.: Либідь, 1996. – 352 с. 9. Крисаченко В. С. Українознавство: Хрестоматія-посібник: У 2 кн. Кн. 2 / Передмова П. П. Кононенка. – К.: Либідь, 1997. – 464 с. 10. Крисаченко В. С., Мостяєв О. І. Україна: природа і люди. – К.: НІСД, 2002. – 624 с. 11. Лисяк-Рудницький І. Роля України в новітній історії // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т. Т. 1 / Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкеевої. – К.: Основи, 1994. – С. 145–171 12. Лисяк-Рудницький І. Консерватизм // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т. Т. 2 / Пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицака. – К.: Основи, 1994. – С. 125–129 13. Онопрієнко В. І. Історія української науки ХІХ-ХХ століть: Навч. посіб. – К.: Либідь, 1998. – 304 с.

Олександр Мостяєв

Процеси трансформації та модернізація соціуму: світовий контекст та українські особливості

У статті розкриваються основні поняття трансформації та модернізації; характеризується специфіка сучасного розуміння модернізації. Коротко охарактеризовано етапи модернізації та перехідні періоди в історії українського соціуму. Відзначено специфічні особливості трансформації України у минулі часи та особливості сучасної перехідного періоду.

Author reveals the main concepts of transformation and modernization and characterizes them according to the specificity of modern understanding of modernization. The stages of modernization and transition's periods in the history of the Ukrainian society are briefly characterized. The specific features of the transformation of Ukraine in the recent times especially considered modern transitional period are noted.

Після здобуття Україною незалежності очікувались проведення послідовних і ефективних реформ, перехід до сучасної ринкової економіки, піднесення української культури та модернізація успадкованої від радянських часів, однобічно розвиненої науки. Однак, вже майже 20 років, як український соціум «застряв» у перехідній епосі, реформи проведені непослідовно і частково, занепадає українська культура і наука, а політична система перебуває у хронічній кризі. Причинами цього є складний комплекс чинників, укорінений у кількасотлітній досвід модернізації українського соціуму – процес, який розпочався у середині ХІХ ст., і його особливості досі впливають на сучасні процеси трансформації у вигляді тенденцій, що мають вагомий (якщо не критичний) інерційний запас. Причини такого стану – не тільки в успадкуванні радянських політико-правових структур, але й у відсутності у провідних політиків ефек-

тивних раціональних уявлень про напрямки необхідного для сучасної України реформування економіки та створення умов для піднесення культури українського соціуму.

Відтворення соціальних структур та їхня зміна тісно взаємопов'язані – наприкінці ХХ ст. відбулося відновлення української незалежності в умовах інерції радянських псевдодержавних структур, що існували протягом більше, ніж двох поколінь і тому закріпилися у ментальності та інтересах правлячої еліти, і хоча у перші роки незалежності відбулися певні трансформації, зумовлені як зміною поколінь, так і суспільною необхідністю, але вони мали загалом ситуативний та вимушений характер і спричинювалися швидше відповідями на критичні економічні та політичні кризи, аніж раціональними уявленнями про реальну перспективу розвитку соціуму.

Основні поняття трансформації. Поняття *трансформація* походить від пізньолатинсько-